

RESPUBLIKADAGI HAYOT FAOLIYATI XAVFSIZLIGI MUAMMOLARI

Toshboyeva Hurshida Farhod qizi

*Termiz muhandislik va texnologiya instituti
Arxitektura(turlari bo'yicha) 2-kurs talabasi*

Davlatov Diyor Dilshodovich

*Termiz muhandislik va texnologiya instituti
Arxitektura(turlari bo'yicha) 1-kurs talabasi*

Anotatsiya: Respublikamizda aholiga sifatli bino va inshootlar qurishda alohida e'tiborga olinishi kerak bo'lgan zarur talablar mavjud va ularni qurilish boshlashdan avval kurib chiqish eng to'g'ri yo'ldir.

Kalit so'zlar: QMQ - zilzilaviy hududlarda qurilish, seysmik talablar, yangi poydevorlar suvlarni qochiruvchi yerosti quvurlar, deformatsiya choklari

O'rta Osiyo respublikalarida hayot faoliyatiga doir muammolar va ulaming o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Respublikada katta ahamiyatga ega ekologik murrakkablikni chaqiradigan bir nechta salbiy omillar hayot faoliyatini keskinlashtirib kelmoqda. Shulardan asosiylari quyidagilardir zilzila, yer qimirlashi; — atmosfera holati, haroratning yil davomida keskin o'zgarishi;

- quyosh radiatsiyasi;
- sizot suvlarining ko'tarilganligi;
- tuproqlaming sertuzligi;
- havoning iflosligi;
- havoning keskin qizishi, insolatsiya;
- havoda ximikatlaming ko'pligi;
- shovqinning salbiy ta'siri;
- yong'in xavfi;
- suv bosish holatlari;
- yer ko'chishi va h.k.

Respublikadagi yuqorida ko'rsatilgan salbiy omillar qurilish uchun yer tanlayotganda imorat va inshootlar loyihalalanayotgan davrda, qurilish hamda binolardan foydalanish jarayonida keskin va sezilarli ta'sir qiladi hamda ularga qarshi ma'lum tadbirlar ko'rilishini taqozo qiladi. Masalan, yer qimirlashiga qarshi, ya'ni imoratni zilzilabardosh qilib loyihalash, qurish va undan foydalanishda turli ilmiy va amaliy asoslangan tadbirlar ko'rish, tegishli texnik-me'yoriy hujjatlarda (QMQ - zilzilaviy hududlarda qurilish) dasturda ko'rsatilgan. Buning uchun loyihalashning har bir bo'g'inida qo'shimcha tadbirlar ko'zda tutiladi.

Yangi binoning qurilishi lozim bo'lsa, avval qurilish rejalashtiriladigan tumanda mikro-rayonlashtirish xaritasiga asosan shu joy qanday zilzilaviy ko'rsatkichga

keltirilganligi aniqlanib, shu ko'rsatkichga mos konstruktiv yechim tanlash, yerosti tuprog'ini qo'shimcha o'rganish va uni tayyorlash, imoratni loyihalashda ma'lum ratsional forma tanlash, seysmik talablarga mos me'moriy-konstruktiv yechimlar ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Bundan tashqari, zilzilaga qarshilik ko'rsatadigan bir necha tadbirlar, ya'ni deformatsiya choklarini kiritish, imorat fazoviy birligini ratsional taqsimlash, konstruksiyalar birlashgan tugunlarni zilzilabardoshligini ta'minlash va h.k. Bunday tadbirlarga, aksariyat, katta xarajat qilishga to'g'ri keladi va tajribaga binoan har bir ball seysmik zilzilaga qarshi tadbirlar uchun binoning narxidan 8—12% qo'shimcha xarajatlarni qilishga to'g'ri keladi. Respublikada tashqi haroratning keskin o'zgarishi, atmosferaning holati katta murakkabliklar keltirib chiqaradi. Masalan, Toshkent shahrining, yillar davomida olingan statistik ko'rsatkichlarga binoan, qishdagi o'rtacha hisobiy harorat «—18» gradus, yozda esa «+40» darajaga yetadi. Bir yil davomida umuman respublikada qish va yoz orasidagi haroratning farqi o'rtacha 50 daraja, ba'zi viloyatlarda (Qoraqalpog'iston Respublikasi, Xorazm viloyati va h.k. larda) haroratning og'ishi ba'zi yillari 50—65 darajaga yetadi va ba'zida undan oshib ham ketadi. Bu atmosferaning keskin o'zgarishiga, qurilish konstruksiyalarining ma'lum o'zgarishiga, ayniqsa, inson organizmiga katta salbiy ta'sir ko'rsatadi. Respublika tarixiga qaralsa, ba'zi yillarda yozgi temperatura 50 darajadan ortib ketadigan hollar ham uchraydi va radiatsiya xavfi keskin ortadi. Shuning uchun respublikada bu omillarga katta e'tibor beriladi. Shaharlar, tumanlar va mikrotumanlar bosh rejalarida istiqboldagi (20 yildan so'ng) ijtimoiy-iqtisodiy, arxitektura-qurilish, sanitar- gigiyenik va muhandis-texnik masalalar inobatga olinadi. Bu loyihada ayniqsa, turar-joylarni ijobiy joylashishiga, yuqorida ko'rsatilgan salbiy omillarga katta ahamiyat beriladi. Respublika xususiyatlaridan biri bo'lmish tuproq namligining yuqoriligi, yerosti suvlarining yuqori yurishi va tuproqlarning cho'kuvchanligi. qolaversa, yerosti tuzlarining ko'pligi qurilish amaliyotiga katta salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu murakkablikni yengish uchun ma'lum tadbirlar, yangi poydevorlar suvlarni qochiruvchi yerosti quvurlar, deformatsiya choklari kabi choralar ko'rishga to'g'ri keladi. Respublikada bir nechta gaz, neft va boshqa foydali qazilmalar ko'pligi hamda ularning tashqi muhitga ta'sirlari binolarni qurish jarayonida keskin seziladi. Undan tashqari, shaharlarda, ayniqsa, katta shaharlarda (Samarqand, Andijon, Jizzax, Xorazm, Nukus kabi) havoni keskin ifloslanishi sezilmoqda. Bu shaharlarda bir necha omillar, ya'ni transport tutuni, zavod va korxonalaridan tashqariga chiqayotgan tutun va hidlar, axlat va turli salbiy omillar shahar ekologiyasini buzib kelmoqda. Imoratni loyihalashda ularga katta e'tibor berish zarurligi ko'rinib turibdi. Shuning uchun uy-joy, jamoa va fuqaro hamda sog'lomlashtirish bino va inshootlarini loyihalashda tegishli tadbirlar ko'rishga to'g'ri keladi. Respublikaning qishloq joylarida, ayniqsa. paxta ekiladigan hududlarda bir necha o'n yillab kimyoviy moddalardan foydalanish natijasida tuproq strukturasi buzilib, zaharlanish darajasi keskin ortgan. Yemi

oziqlantirish, defolatsiya qilish uchun katta miqdorda kimyoviy moddalar keltirish va ularni aholi yashayotgan joylarda saqlash, ulardan turli ko'rinishda foydalanish inson sog'ligiga katta salbiy ta'sir etishi va xunuk natijalarga olib kelishi allaqachon hammaga ayon bo'lgan. Shuning uchun qishloq joylarda quriladigan turar-joy va fuqaro binolarini loyihalashda, binolarga yer ajratilayotgan davrda ko'rsatilgan omillarga binoan kamroq zarar keltiruvchi tegishli yechimlar qabul qilish darkor. Albatta, binolar kimyoviy moddalar foydalaniladigan joydan kamida 1000—1200 m narida qurilgani ma'qul. Shaharlarda katta salbiy kuchga ega bo'lgan omillardan biri bu shovqin, salbiy tovushlardir. Bu omil tabiiy va sun'iy manbalardan kelib chiqib, inson sog'lig'iga keskin salbiy ta'sir etishi mumkin. Binokorlikda olovbardoshlik va yong'in xavflarini inobatga olgan holda loyihalash ishlari va tadbirlariga doimo amal qilish talab etiladi. Masalan, binolar orasidagi masofalar kamida binoning olovbardoshligiga qarab, I, II darajali olovbardoshlikda 6—10 m, III — 8—10 m, IV, V — 10—15 m etib tayinlanadi. Salbiy omillar manbalaridan turar-joylar sanitar muhofaza zonalari orqali chegaralanadi. Sanitar zonalari me'yoriy hujjatlarda, sanoatda besh sinfga bo'linadi. Sanoatda atrof-muhitni ifloslantiruvchi korxonalar mavjud bo'lib, bunday manbalar va qurilish orasida sanitar-muhofaza zonalari quyidagi o'lchamlarga teng bo'lishi lozim. Masalan I sinf manbadan - 1000 m, II sinfdan - 500 m. III — 300 m, IV— 100 m, V- 50 m dan iborat maydon qoldiriladi. Yong'in va uning oqibatlarini yer yuzini larzaga va ortiqcha tashvishga solib keladigan salbiy omillardir. Imoratlar yong'inida unda yashayotganlardan tashqari, atrofdagi hayot faoliyatiga va, qolaversa, atrof-muhitga salbiy ta'sir etadi. Shuning uchun bino va inshootlarni loyihalashda yong'in ta'siri inobatga olinadi. Hamma imoratlarda yong'inga qarshi tadbirlar va yong'indan saqlanish masalalari hal qilinadi. Imoratlardan xodim va yashovchilarni, yong'in holatida, tezlik bilan tashqariga chiqazish uchun alohida yo'laklar va xonalar, eshiklar, zinalar va yo'llar, bino loyihasidagidek inobatga olinadi. Ba'zi antiqa, insonlar ko'plab yig'ilishi mumkin bo'lgan mehmonxona, teatr, konsert zallari, sirk kabi binolarda, undan tashqari, ko'plab sanoat obyektlarida, alohida strategik ahamiyatga ega bo'lgan obyektlarda yong'inga qarshi avtomatik ishga tushadigan zamonaviy uskunalari o'rnatiladi. Respublika xususiyatlaridan kelib chiqqan holda ko'p shaharlarimiz (G'azalkent, Chirchiq, Kattaqo'rg'on. va boshq.), turar-joylar sun'iy suv havzalari ta'sirida suv bosish xavfiga ega. Shunday xavflar, albatta, shaharsozlikda bosh rejalarda asosiy omillar qatorida hisobga olinishi va har qaysi loyihada tahlil qilinishi darkor.

Xulosa qilganda: qurilayotgan bino va inshootlarni har tomonlama kurib chiqqan holatda qurilishni boshlash eng to'g'ri ishdir. Shaharsozlikning bosh rejasida yuqorida keltirilgan omillar albatta hisobga olishi kerak qurilayotgan bino va inshootlarda. Qurilish pudrat tashkilotlari yuqoridagi omillarga barcha xafvsizlik chorasini korishlari shartdir. Aholining turmish tarzini yaxshilash har birimizni burchimizdir.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. M.M. Miralimov «Arxitektura (bino inshootlar qurilish konstruksiyalari)»
2. X.M. Ubaydullayev, M .M . Inog'omova «Turar joy va Jamoat binolarini loyihalashning tipologik asoslari» Toshkent - 2009
3. M.M. Miralimov «Turar joy binolarini loyihalash asoslari» Toshkent-2008
4. P.Sh. Zohidov «Memor olami» Toshkent-1996
5. X.M. Ubaydullayev, M .M . Inog'omova «Turar joy va Jamoat binolarini loyihalashning tipologik asoslari» Toshkent - 2009